

Förnuft & känsla

- *Strategier för att bemöta och förebygga post-sanning i skolan*

Alexandra Ghafari, Anders Melin
& Judit Sundberg
Ämneslärarprogrammet

Uppsats/Examensarbete: 15 hp
Kurs: LGFI2G
Nivå: Grundnivå
Termin/år: HT/2019
Handledare: Felix Larsson
Examinator: Susanna Radovic
Kod: HT19-1140-01

Nyckelord: filosofi, post-sanning, post-truth, kritiskt tänkande

Abstract

Dagens samhälle präglas av post-sanning och att sanningspåståenden i allt högre grad underbyggs av känslor istället för fakta. Syftet med detta arbete var att undersöka kopplingen mellan post-sanningsamhället och kritiskt tänkande, eftersom det senare är en del av filosofiämnet. För att undersöka kopplingen har vi tittat på den befintliga forskningen inom ämnet och dragit slutsatser utifrån den. I forskningsfältet finns det ingen konsensus kring exakt vad som är roten till post-sanningseran, men mycket pekar på att två viktiga faktorer är digitalisering och bristfälligt kritiskt tänkande. Litteraturen presenterar även olika strategier för hur vi kan ta oss an post-sanningsamhället, både i och utanför klassrummet. I denna text diskuteras och problematiseras strategierna. Slutsatsen är att dessa strategier inte är fulländade eller lösningar på egen hand men pekar ändå på vissa faktorer som kan vara viktiga. Relationen mellan känslor och trosföreställningar behöver undersökas vidare. Även de olika strategierna behöver byggas ut och undersökas i olika konstellationer för att bli mer fruktbara.

1. Innehållsförteckning

1. Innehållsförteckning	3
2. Inledning	4
2.1 Syfte.....	4
2.2 Frågeställningar.....	4
3. Metod	5
3.1 Begrepp.....	5
4. Resultat	6
4.1 Resultatdisposition.....	6
4.2 "Regimes of Posttruth, Postpolitics and Attention Economies".....	6
4.3 "Vem vet bäst i en postsanningsvärld?".....	8
4.4 "Education in a Post-Truth World".....	9
4.5 "Response to the Editorial 'Education in a Post Truth-World'".....	10
4.6 "The Affective Groundings of Post-Truth: Pedagogical Risks and Transformative Possibilities in Countering Post-Truth Claims".....	12
4.7 "Brushing up on "Truth-Decay": Separating Fact from Fiction is an Elementary Skill. So Why don't we Teach it in Elementary School?".....	14
4.8 "Fighting Fake News and Post-Truth Politics with Behavioral Science: The Pro-Truth Pledge".....	16
4.9 "Teaching Critical Thinking".....	18
4.10 "Preparing Educational Leaders to Think Differently in Polarized, Post-Truth Times!".....	19
4.11 "The Influence of Emotions on Beliefs".....	20
4.12 "Kritisk självreflektion i komplexa frågor: Att hjälpa studenterna ta makten över sitt tänkande".....	21
4.13 "Kritiskt tänkande i klassrummet: En studie av didaktiska val och manifesterat kritiskt tänkande i samhällskunskaps- och filosofiundervisning".....	23
5. Diskussion	25
5.1 Metoddiskussion.....	25
5.2 Resultatdiskussion.....	25
6. Slutsats & Vidare Forskning	28
7. Referenslista	31

2. Inledning

Hur sanningspåståenden berättigas är något som har genomgått en tyst förändring de senaste åren. Nutida forskning (Harsin, 2015; Peters, 2017; Risén 2017) pekar på att vi befinner oss i ett så kallat post-sanningssamhälle, där känslor har större inflytande än fakta på vad vi använder som belägg för våra sanningspåståenden.

I ämnesplanen för filosofi på gymnasieskolan står det att elever ska kunna tänka kritiskt, värdera information, analytiskt granska sina egna trosföreställningar och resonera kring vad vi kan veta (Skolverket, 2011). När berättigandet av sanningspåståenden skiftar förändrar det även granskandet och analyserandet av sanning, vilket innebär att filosofi är ett ämne som i hög grad berörs av fenomenet post-sanning. Lärare på gymnasiet behöver vara medvetna om detta fenomen för att kunna hantera det och dess konsekvenser i sin yrkesroll. Berättigande av sanning är centralt för skolinstitutionen generellt eftersom skolan ska vila på en vetenskaplig grund. För att skolan ska kunna vila på en vetenskaplig grund i ett post-sanningsparadigm krävs ett reformerat kritiskt tänkande (Bonn, Holmes & Wieman, 2015; Bowell, 2017; Finn, 2018; Strom m.fl., 2018; Zembylas, 2019).

Författarna av denna uppsats undersöker om en era av post-sanning gör det svårare för elever att värdera information och om kritiskt tänkande kan vara ett granskande verktyg. Vi tittar även på olika strategier som kan användas för att ge elever de verktyg de behöver för att kunna vara kritiskt tänkande i ett samhälle präglad av post-sanning.

2.1 Syfte

Syftet med detta arbete är att undersöka relationen mellan kritiskt tänkande och det som kallas post-sanning, utifrån det aktuella forskningsfältet. Vikt läggs vid vad post-sanningssamhället kan medföra för komplikationer och hur vi bemöter och förebygger dessa i klassrummet.

2.2 Frågeställningar

Frågeställningarna som detta arbete kommer att utgå ifrån är följande:

- Hur undviker vi att känslor används som evidens för sanningspåståenden i den utsträckning de gör i post-sanningssamhället?
- Hur förebygger vi post-sanningssamhället utifrån en svensk skolkontext?
- Hur kan vi bemöta post-sanningar i klassrummet?

3. Metod

Syftet var att producera en forskningsöversikt som undersöker kritiskt tänkande kopplat till begreppet post-sanning och om eller hur dessa står i relation till varandra. Utifrån detta har de främsta sökorden varit "post-sanning", "post-truth", "critical thinking" och "kritiskt tänkande". Övriga sökord var "education", "utbildning", "echo chamber" och "emotions" i olika kombinationer. De två senare tillkom efter genomläsning av de artiklar som var relevanta från första sökning. Våra primära sökmotorer var Supersök via Göteborgs Universitet och Swepub. Detta för att finna material som har granskats av forskarsamfundet genom peer-review. Google Scholar användes också men inte i lika hög grad, där fann vi ett utdrag ur en bok av Frijda, Manstead och Bem (2010) som inte är peer-reviewed, men vars innehåll vi ansåg uppenbart relevant för vår frågeställning.

Vi strävade i första hand efter att ha med vetenskapliga artiklar som förenar kritiskt tänkande och post-sanning kopplat till utbildning ur ett svenskt perspektiv, eftersom det finns svårigheter med att applicera forskning gjord i andra länder på det svenska skolsystemet. *Bowell (2017), Finn (2018) Peters (2017), och Zembylas (2019)* inkluderar både post-sanning och utbildning och trots icke-svensk kontext gjordes bedömningen att innehållet var relevant för vårt arbete. Även *Strom m.fl. (2018)* ansåg vi var relevant av samma skäl även om deras artikel var skriven utifrån universitetsutbildning för utbildningsledare (eng. Educational Leadership EdD Programs) i USA (s.263). Litteratur som redogjorde för begreppen separat användes sedan. *Hjort (2014)* bedrev sin forskning på en svensk gymnasieskola och *Söderberg (2017)* utifrån ett svenskt perspektiv. Därför ansåg vi att de var högst relevanta även om dessa texter inte nämnde begreppet "post-sanning". Litteraturen kompletterades sedan med *Bonn, Holmes & Wieman (2015), Harsin (2015) och Risén (2017)*.

I den valda litteraturen låg tyngden på utbildning och kritiskt tänkande snarare än post-sanning. I de artiklar som handlade främst om post-sanning valde vi ut de som var kopplade till utbildning.

3.1 Begrepp

Det har funnits svårigheter rörande översättning av de begrepp som används. "Post-truth" översätts till "post-sanning". Vissa översätter det till "post-faktiskt", men i det här arbetet används det förstnämnda av den anledningen att större delen av litteraturen gör detsamma.

Fenomenet är det centrala i arbetet och inte hur begreppet benämns. Enligt Zembylas (2019) innebär "post-sanning" att stora grupper av människor har känslomässiga belägg för sanningspåståenden i högre grad än rationella belägg. Den komplexa relation som finns mellan känslor och trosföreställningar är svårdefinierad (Frijda m.fl., 2010) men att både känslor och fakta har en roll för våra sanningspåståenden är något som det aktuella forskningsläget verkar vara överens om (Bowell, 2017; Hjort, 2014; Söderberg; 2017). "Post-sanningssamhälle" eller "post-sanningsregim" används när fenomenet ur ett samhällsligt perspektiv åsyftas. Övriga begrepp som kan behöva förtydligande är "sanning" och "kritiskt tänkande". För att undvika tvetydighet och vaghet kommer vi att stipulera definitioner för dessa begrepp. "Sanning" definieras genom den vardagliga betydelsen, det vill säga påståenden som stämmer överens med verkligheten. "Kritiskt tänkande" definieras som förmågan att kunna kritiskt granska fakta och information genom analys och reflektion.

4. Resultat

4.1 Resultatdisposition

Resultatdelen inleds med ett stycke från skolverket om vilka förmågor, kopplat till frågeställningen, som ska läras ut i ämnet filosofi på gymnasiet. Därefter följer två artiklar som båda redogör för en djupare förståelse av post-sanningssamhället och hur det ser ut. Efter det följer sju artiklar som alla handlar om post-sanning och vad som kan göras för att bemöta ett post-sanningssamhälle, främst i skolan men även utanför. Sedan kommer en artikel om hur relationen mellan känslor och trosföreställningar ser ut och följs av en artikel om hur studenter kan lära sig tänka kritiskt i komplexa frågor. Slutligen kommer en avhandling om vad som får elever på gymnasiet att tänka kritiskt.

4.2 "Regimes of Posttruth, Postpolitics and Attention Economies"

Harsin (2015) konstaterar i artikeln "Regimes of Posttruth, Postpolitics and Attention Economies" att det är mycket som pekar på ett skifte när det kommer till vår syn på sanning. Harsin (2015) använder sig av Foucaults begrepp "regimes of truth" och hävdar att det som sker inte är någon typ av sanningsdöd utan snarare en komplex omorganisering av "regimes of truth" som genererar så kallade "regimes of post-truth".

Harsin (2015) beskriver att varje samhälle utgår ifrån sin sanningsregim, alltså en slags allmän uppsättning villkor för vad som är sant och inte. Dessa villkor är verktyg och instanser som möjliggör särskiljandet av vad som är sanna och falska påståenden i ett samhälle. Foucault beskriver "news media" som en väsentlig funktion i en sanningsregim. Det är där politisk debatt och ideologiska konfrontationer sker. Information och utbildning är exklusivt producerad av några få politiska och ekonomiska aktörer (universitet, militär, media och skrivkonst) och når en stor del av den samhällsliga kroppen.

Mycket av detta har ändrats över tid med tanke på globaliserad medieteknologi, politisk ekonomi och kommunikation och neoliberal ideologiska förändringar. I kontrast till Foucaults samtid beskriver Harsin (2015) vår samtida mediaapparat som en flerhövdad hydra med miljontals kanaler, hemsidor och flöden i sociala medier. Nyheter kommer inte längre en gång på morgonen och en gång på kvällen utan består numera av miljoner av notiser, vibrationer och flashar som uppstår och upplöses på sekunden. Nyheter konkurrerar med sociala medier om uppmärksamhet genom att anspela på känslor vilket kräver ständigt gensvar från individen. Produktionen, cirkulationen och konsumtionen av nyheter har fått kortare livslängd och en ny relation till den vetenskapliga diskursen och populärpolitisk kommunikation. Att medborgare reagerar på trosuppfattningar och åsikter är planerat, producerat och administrerat av "big data"-baserad prediktiv analys och resursrik strategisk kommunikation.

Harsin (2015) anser att det som karaktäriserar skiftet från en sanningsregim till en post-sanningsregim är förändring inom kulturell produktion, journalism, politisk kommunikation, affekt och tankemönster. Han vill också peka på vikten av marknadsföring, algoritmer, epistemiska loopar och digitalt deltagande som drivs genom användargenererat innehåll som gillas och delas. Enligt Harsin (2015) har en hyper-uppdelning av samhället skett som är beroende av algoritmisk kraft och prediktiva dataanalyser. Algoritmer mäter och producerar sociala grupper vars information utvinns och placeras i diffusa inbäddade koder och programvaror för att multiplicera digitala interaktioner. Algoritmens primära funktion är att rikta och tygla uppmärksamhet, förstärka vissa aspekter eller fakta och tona ner eller blockera andra.

Ett kännetecken för post-sanningsregimer är att det inte finns någon röst som är auktoritär nog att avslöja eller blottlägga vad som faktiskt är sant eller falskt. Detta eftersom sanningspåståenden sprids för snabbt i uppdelade och åtskilda nätverk. Harsin (2015) kopplar

främst det senaste seklets utveckling av kommunikationsstrategier inom politiken till fenomenet. Post-sanningsregimer har fötts ur postpolitiska/postdemokratiska strategier där resursrika politiska aktörer använder sig av nya maktkällor i form av övervakning, insamlad data och prediktiva analyser. Dessa används för att med hjälp av uppmärksamhet och affekt styra de medborgerliga rummen för politiskt framträdande och deltagande.

Dessa aktörer väljer att exploatera och uppmuntra misstro till auktoriteter genom att bland annat multiplicera och sprida tvivelaktiga och svårverifierade sanningspåståenden. Aktörerna vill inte bara facilitera och administrera ideologier, samtal och institutioner utan också uppmärksamheten i sig. Harsin (2015) menar att en post-sanningsregim är designad för att medborgar-konsumenten ska: (a) acceptera att det inte finns något fulländat sätt att verifiera sanningspåståenden, (b) lita på egna sanningsdomare i sina egna kammare och (c) aktivt delta i "counterclaiming" och "debunking". Post-sanningsregimer kapar uppmärksamhet för att splittra politisk mobilisering och uppmuntrar istället acceptans av status quo. Vidare blockerar de uppkomsten av omorganisering och planering för reell politisk förändring genom att iscensätta ett spektakel. Samtal, frågor och agens för sociopolitisk förändring kvävs.

4.3 "Vem vet bäst i en postsanningsvärld?"

Risén (2017) anser i uppsatsen "Vem vet bäst i en postsanningsvärld?" att post-sanningspolitik har förändrat politiken till en mer örlig arena. Risén (2017) pekar på att det finns en gråzon mellan lögn och sanning. I denna gråzon glider sarkasm, ironi, propaganda, känslor, örlighet och lögn in i varandra och försvårar särskiljandet av sant och falskt. Det är i gråzonen som förståelsen och den demokratiska debatten sker vilket också ställer krav på medborgare att kunna skilja mellan påståendens tillförlitlighet. I gråzonen betraktar individerna sig själva inte som örliga eller som spridare av osanningar. Uppriktighet, beskriver Risén (2017), är en av den sociala relationernas bärande funktioner och att fara med osanning skadar förtroenden i sociala relationer och för institutioner. Detta påverkar individens förmåga att känna tillhörighet och delaktighet.

För att politik överhuvudtaget ska kunna äga rum krävs det att det finns vissa gemensamma definitioner kring vissa gemensamma värden, och att politiska motståndare legitimerar varandra som just motståndare istället för fiender. Detta försvåras när dagens politik kategoriseras utifrån moraliska aspekter. När det sker utmålar politiska motståndare

varandra till fiender som måste förgöras, en *vi* och *dem* inställning tar vid där slutsatsen blir att *de andra* måste förgöras. Risén (2017) pekar också på den emotionella aspekten när det kommer till politiska kampanjer och information. Medborgarnas känslor gentemot det politiska systemet legitimeras inte, vilket hindrar utveckling inom den medborgerliga kulturen. Post-sanningssamhället sprider osäkerhet och skepticism då nyhetsmedia konstruerar diskursiva subjektpositioner och öppnar upp för relativistiskt ifrågasättande på ett sätt kring ämnen som tidigare inte befann sig inom sfären för legitim debatt.

Sociala medier är nu en av de främsta nyhetskällorna. Information sprids i ett högre tempo och dementi av felaktiga uppgifter eller nyheter drunknar lätt i informationsmassa. Nyheter behöver anpassa sin framtoning och konkurrera med sociala medier för att få uppmärksamhet. Politik har snarare blivit infotainment eller reality-show och består av fiktion. Den har utvecklats till en antagonistisk kamp mellan olika aktörer vilket förhindrar reella politiska beslut. Den konfliktpräglade politiska sfären reproduceras genom nyhetsmedias narrativ. De kommersiella aktörernas inflytande är så synligt att det blir osynligt.

4.4 "Education in a Post-Truth World"

Peters (2017) ledarsida "Education in a post-truth world" i tidskriften *Educational Philosophy and Theory* beskriver hur "post-truth" introducerades som ett allmänt känt begrepp runt 2016 när det blev Oxford Dictionaries Word of the Year. Konceptet som det representerar har funnits en längre tid men har blivit mer uppmärksammat i samband med det amerikanska presidentvalet 2016 och Brexit. Peters (2017) menar att fenomenet har växt på grund av sociala mediars ökade betydelse som nyhetskälla och individens misstro mot etablissemangen och de etablerade nyhetskällorna. Denna misstro är till stor del en motreaktion på den globala, liberala, internationalistiska eran som råder, och de som reagerar starkast är "de bortglömda" dvs vita, lågutbildade, äldre män som bor på landsbygden och blev kvarlämnade när amerikansk industri flyttades österut (Peters, 2017). Denna motreaktion har till stor del lett till en post-sanningspolitik som spelar på människors känslor istället för fakta, via främst sociala medier som Twitter och Facebook. Peters (2017) menar att den typen av politik inte är något nytt, utan snarare en utveckling av att olika nyhetskällor alltid har haft en ideologisk riktning. Han menar också att lögnen inte kom in i politiken plötsligt eller av misstag och på grund av detta kommer de förmodligen inte försvinna ur politiken inom en snar framtid bara

för att folk blir upprörda. Detta eftersom fakta aldrig är övertygande i sig själva, bara för att det är fakta.

Peters (2017) menar dock att fakta fortfarande spelar roll, men att det tar tid att samla ihop fakta och polera det till ett bra argument. Under tiden har någon annan redan hunnit publicera något som inte har tagit lika lång tid eftersom de inte har behövt samla ihop fakta. Lögner kan alltid bes om ursäkt för eller revideras i efterhand, men när lögnen väl är ute kommer den att spridas, medan ursäkten eller revideringen inte tenderar att ha samma spridning. Detta är konsekvensen av när yttrandefrihet möter social media. Vad som helst kan spridas, oavsett om det är sanning eller inte.

Detta blir även ett problem inom utbildning, inte bara inom politiken och vetenskapen. Undervisningen har digitaliserats och lärare kritiseras som bärare av kunskap. Lärare har inte längre monopol, utan elever kan leta upp information på internet. Utbildning ska inte bara vara träning inför arbetslivet, utan också demokratisk bildning, menar Peters (2017), annars kommer samhället bli mindre och mindre demokratiskt och högerpopulismen kommer växa.

Han avslutar med att belysa att i eran av post-sanning räcker det inte med att försöka ta reda på vad som är sant. Vi måste *även* förstå konsekvenserna av post-sanning i politiken och vikten av att lära sig att bekämpa lögner i politiken.

4.5 "Response to the Editorial 'Education in a Post Truth-World'"

Bowell (2017) menar i sin respons till Peters (2017) att "post-truth" inte är något nytt och redan 2006 myntades begreppet "truthiness". Detta begrepp används för att beskriva skillnaden på sanning, dvs "truth," och något som verkar vara sanning som vi vill att den ska vara, dvs "truthiness." Det är alltså inte begränsat till dagens tidsanda att nyhetskällor eller politiker använder känslor istället för fakta för att övertyga folket, utan något som har pågått länge.

Bowell (2017) övergår sedan till sociala medier och hur de har påverkat post-sanningsklimatet i en mycket större utsträckning än andra nyhetskällor. Hon tar upp Trump och Brexit som exempel där sociala medier har påverkat väldigt mycket i spridningen av falska nyheter och i algoritmerna som väljer vad vi ser på internet och inte. Dessa algoritmer skapar en eko-effekt där internet bara ekar tillbaka de åsikter vi redan har och vad vi vill ska vara sant. Detta skapar en effekt som kallas för "ekokammare" och dessa

ekokammare skyddar oss från sociala och politiska olikheter medan olikheter demoniseras utan något försvar. Dessa ekokammare finns för alla, eftersom vi alla väljer vem vi ska följa eller bli vänner med på sociala medier. Vi väljer även vilka nyheter vi läser och därmed förstärks algoritmerna och snart kommer de andra nyhetskällorna inte att komma upp alls i det virtuella flödet av nyheter.

Bowell (2017) fortsätter sedan in på utbildning och kritiskt tänkande, vilket hon lär ut som ett verktyg för att kunna ta reda på sanning och använda sanningen. Hon berättar sedan om när hon var på ett föräldramöte på sin sons skola och hur en av lärarna pratade om ett allmänt nutida förhållningssätt till styrdokumentet. Enligt detta förhållningssätt är inte längre lärarens primära jobb att förmedla information till sina elever, utan istället har det blivit lärarens jobb att lära elever hitta information på egen hand och använda den informationen. Hon menar dock att om detta ska kunna göras på ett effektivt sätt måste elever kunna hitta, analysera och använda informationen kritiskt och analytiskt. Övning i detta behövs mer än någonsin när informationen kommer från sociala medier i lika stor utsträckning som från professionell journalistik. Hon fortsätter med att beskriva tillvägagångssättet när vi analyserar något kritiskt och att sättet elever lär sig göra detta på är att undersöka olika påståenden genom att jämföra dem mot en bakgrund av bevis. Detta blir problematiskt när de bevis vi hittar kommer från vår egen ekokammare, och dessa bevis förmodligen kommer förstärka det just den eleven redan tror på. Detta innebär alltså att även om vi ska argumentera *för* något vi inte tror på, kommer vi förmodligen ändå bara att hitta bevis *mot* det. Konsekvenserna av detta är att vi blir mer godtrogna, när det gäller det vi vill tro på, men också mer skeptiska mot forskare och experter om de inte argumenterar för något vi håller med om.

Vidare menar Bowell (2017) att vi behöver en ny pedagogik kring kritiskt tänkande, en pedagogik som inte bara fokuserar på den kritiska analysen av andras åsikter och argument, utan som även fokuserar på öppenhet och att kunna granska sina egna åsikter kritiskt. Det är även viktigt att kunna sätta sina egna åsikter åt sidan, att anta nya om de visar sig rimligare och att kunna respektera andras rätt till att få sina åsikter hörda och tagna på allvar. Elever behöver även lära sig att argument mot personen och mot argumentet inte är samma sak och att det tidigare inte är en okej form av argumentation, utan istället ett retoriskt knep för att vilseleda motståndaren och lyssnaren. Vi behöver en undervisning i kritiskt tänkande som istället lär oss känna igen dessa retoriska knep för vad de är och vi behöver komma till en punkt där vi kan ha ett öppet samtal utan något som förstör.

En annan sak *Bowell (2017)* vill belysa är att vi ändå måste respektera rollen känslor spelar i argumentation och istället för att försöka ta bort känslor från argumentationen måste vi se potentialen i känslor som en väg till förnuft, som ett medel för att få människor att öppna upp sig för andra sätt att tänka och leva. Hon menar att fiktion har en viktig roll då den binder människor samman och ofta kan göra saker som till exempel nyheter inte kan, vilket är att spegla människors liv ur deras eget perspektiv på ett sätt som andra kan relatera till.

Sammanfattningsvis menar hon att desto fler nyheter vi tar till oss via sociala medier, ju större blir risken att vi har svårt att känna igen riktiga nyheter vs falska nyheter. Det absolut viktigaste vi kan göra för att motverka detta är utveckla en pedagogik som lärare kan använda för att lära elever en bättre typ av kritiskt tänkande.

4.6 "The Affective Groundings of Post-Truth: Pedagogical Risks and Transformative Possibilities in Countering Post-Truth Claims"

Zembylas (2019) beskriver i artikeln "The affective groundings of Post-Truth: Pedagogical risks and transformative possibilities in countering Post-Truth claims." hur tidsandan av post-sanning innebär att stora grupper av människor har känslomässiga belägg för ett sanningspåstående istället för rationella belägg. *Boler och Davis* menar (*Zembylas, 2019*) att det som gör att vår tid präglas av post-sanning är medvetenheten kring att känslor och emotioner är en faktor som spelar roll, inte minst inom politik och media.

Även om det talats om emotionernas roll och inflytande inom utbildning så har det inte talats så mycket om de pedagogiska risker eller möjligheter som finns med att använda emotioner för att påstå något i en post-sanningsera (*Zembylas, 2019*). Försök att bemöta post-sanningspåståenden med fakta visar sig fruktlösa, menar *Davis (Zembylas, 2019)*, av två anledningar. Den första anledningen är att om en individ använder känslor som belägg för ett påstående har hen verktygen för att granska beläggen själv, men har valt att inte göra det. Den andra anledningen är att om någon annan skulle kritisera påståendet blir det genast en kritik mot individen i sig, eftersom påståendet är hårt knutet till individen på grund av att det är känslobaserat. Det är dock mer komplicerat än att känslor belägger sanningspåståenden på bekostnad av rationalitet. Genom att se känslor och rationalitet som oppositioner så skapas en dikotomi som ignorerar hur de faktiskt är sammankopplade, menar *Crilley (Zembylas, 2019)*. Det är av stor vikt att förstå hur känslor styr vad vi håller för sant och att post-sanning opererar med kraftfulla affektiva medel som måste utredas explicit för att kunna motverka

post-sanningssamhället. Vidare menar han att vi måste gå bortom kritiskt tänkande och reda ut dessa affektiva krafter för post-sanningspåståenden, vad gäller dels deras komplexitet och dels konsekvenser. Detta innebär att hitta och kartlägga strukturer som finns för post-sanningspåståenden. Utmaningen för lärare blir att kunna ifrågasätta dessa affektiva infrastrukturer, men samtidigt att tillåta kritik mot hur läraren går tillväga i sitt ifrågasättande (Zembylas 2019).

Samayoa och Nicolazzo skriver (Zembylas, 2019) att det behövs pedagogiska interventioner som hjälper oss komma förbi "vi och dem"-tänket som är ett resultat av post-sanningsklimatet. Han menar att vi bland annat måste utforska den emotionella spärr som står mellan oss och vår möjlighet att känna empati för vissa utsatta grupper av människor. Studenter lär sig att känna empati för utsatta grupper när de förstår de strukturer eller strukturell ojämlikhet som ligger till grund för att de lider (Zembylas, 2019). Samtidigt är enbart förståelsen för dessa strukturer inte tillräckligt och av lika stor vikt är att vi undersöker varför det är svårt att känna empati för vissa grupper och hur vi kan gå tillväga för att komma över de hinder som bygger upp denna spärr (Zembylas, 2019).

Det förslag Zembylas (2019) ger är att vi behöver pedagogiska förhållningssätt, där det finns förståelse för de affektiva mekanismer som upprätthåller post-sanningar. Dessa förhållningssätt ska kritiskt granska och konfrontera affektivitet och självbehärskning. Zembylas (2019) tänker sig två närliggande komponenter i detta förhållningssätt. Det ena är lärarens förmåga att utveckla ett finkänsligt men samtidigt kritiskt förhållningssätt till de affektiva mekanismer som upprätthåller post-sanningsregimen. Den andra delen är en sådan kultur, "ethics of cultivation", menar Thrift (Zembylas, 2019) där en affirmativ kritik kan förmedlas till elever. Ett exempel på hur en lärare kan gå tillväga är att först ta reda på vilka krafter som sanningsregimer har, där post-sanning räknas in som en sådan regim. Sedan undersöka vilka affektiva tekniker som får oss att hålla fast vid eller förneka en sanning. Därefter kan läraren utifrån relationen mellan sanningen och de affektiva känslorna ta fram små övningar eller aktiviteter i klassrummet men även utanför, för att gradvis lösa upp elevernas empatiska spärr (Zembylas, 2019).

En risk med detta tillvägagångssätt är "the backfire-effect", att studenter som har post-sanningsståndpunkter känner sig alienerade och istället håller fast vid sin ståndpunkt ännu starkare (Zembylas, 2019). För att undvika dels det, och dels att bli anklagad för indoktrinering, så kan läraren använda "strategisk empati", vilket är att möta eller besvara

elevens känslor på samma nivå, även om det kan vara obehagligt för läraren, eller för andra studenter.

En andra risk är att studenter kan känna sig anklagade för att vara lättlurade och okritiska för att de håller ett post-sanningspåstående för sant. Crilley menar (Zembylas, 2019) att det är ett kortsiktigt synsätt att försöka ta sig an påståendena och personerna i sig, istället för själva roten till att påståendena finns från början. Att förstå studenternas ignorans till den faktiska sanningen ska snarare förstås mot grunden att det är ett kognitivt eller psykologiskt tillstånd som orsakar detta. Detta kan leda till att mediekunskap skulle kunna vara en tänkbar lösning för ändamålet. Problemet är dock, menar Zembylas (2019), att post-sanningsregimen likt alla sanningsregimer är ett ontologiskt problem och att mediekunskap skulle hantera det under förutsättningen att det var ett epistemologiskt problem. Studenterna rättfärdigar ett sanningspåstående som en sanning mot bakgrund av att post-sanningsregimen är den rådande och att bemöta ett sådant påstående med epistemologiska verktyg löser därför inte problemet i grunden. Om vi snarare ser problemet som ett ontologiskt sådant och istället fokuserar på kritiska övningar som investerar i sanning som praktik och på vanor i vardagslivet så kan vi lösa problemet i grunden (Zembylas, 2019).

En tredje risk som Zembylas (2019) målar upp är tomhet eller trötthet för sympati. Det innebär att eleverna upplever att ingen känner sympati för dem och därför har svårt att känna sympati för grupper marginaliserade i post-sanningsregimen. Han menar att det kan vara ett bra läge att tillämpa strategisk empati gentemot elevernas post-sanningspåståenden. Zembylas (2019) menar att de affektiva strukturer som finns kring post-sanningspåståenden är komplicerade. Därför måste vi alltså vara vaksamma och försiktiga så vi inte får omvänd effekt när vi försöker konfrontera post-sanningspåståenden.

4.7 "Brushing up on "Truth-Decay": Separating Fact from Fiction is an Elementary Skill. So Why don't we Teach it in Elementary School?"

Finn (2018) skriver i sin artikel "Brushing up on "Truth Decay": Separating fact from fiction is an elementary skill. So why don't we teach it in elementary school?" om svårigheterna med kritiskt tänkande i skolan. Han börjar med att beskriva en ny policyöversikt från tankesmedjan "The Rand Corporation", som handlar om hur gränsen mellan fakta och fiktion håller på att suddas ut. Översikten identifierar fyra olika anledningar till varför detta håller på att hända. Den första anledningen är förändringarna i hur vi tar till oss nyheter, genom sociala

medier och att nyheterna är tillgängliga för oss dygnet runt. Den andra anledningen är den mänskliga tendensen att söka upp nyheter som förstärker åsikterna vi redan har och att vara mindre mottaglig för de andra nyheterna. Den tredje är polariseringen mellan nutida politik och samhället. Den sista anledningen är new public management-skolan¹. The Rand Corporation (Finn, 2018) menar att detta utsuddande mellan fakta och fiktion beror på att den nutida skolan lägger för lite vikt vid medborgarbildning, mediekunskap och kritiskt tänkande. Elever lär sig inte att känna igen falsk och missledande information och kan därför lätt även sprida det vidare själva. Finn (2018) är mest intresserad av delen som berör utbildning och menar att det är nödvändigt att elever får lära sig medborgarbildning, mediekunskap och kritiskt tänkande. Detta menar han beror på att barn bara förstår empiriska fakta, saker de själva kan se, om ingen lär dem hur de ska förstå annan fakta.

Att sanning är viktigt är något som borde vara självklart för alla, menar Finn (2018), och att det finns olika syn på vad som utgör fakta är något som oroar honom. När vi inte kommer överens om fakta finns det bara åsikter kvar och dessa åsikter är ofta något som presenteras som fakta. Detta, skriver Finn (2018), gäller inte bara individer utan också legitima nyhetskällor som bara förstärker människorna som är med i deras ekokammare. Han tar upp några exempel på när människor blivit lurade av falska nyheter och hur det har blivit lättare att lura folk eftersom det inte finns någon riktig distinktion mellan vad som är sant och inte.

Finn (2018) menar dock att det är fel att skylla allt detta på en president, media eller på skolor som inte lägger tillräckligt mycket vikt vid kritiskt tänkande. Han menar att det redan läggs väldigt mycket vikt vid kritiskt tänkande i skolan, men att sättet det lärs ut på och hur upplägget ser ut är problematiskt och är en bidragande faktor till att gränserna suddas ut mellan fakta och fiktion. Detta på grund av två faktorer, två sätt som undervisning i kritiskt tänkande kan slå fel. Den första anledningen är att kritiskt tänkande idag lärs ut istället för fakta. Inställningen idag är att elever inte behöver lära sig fakta eftersom de kan leta upp informationen på internet om de vill veta något. Det viktiga är att lära ut kritiskt tänkande för att de ska kunna sälla bland all information de hittar. Finn (2018) menar då att detta blir problematiskt när lärare separerar tänkande från kunskap eftersom elever då är fria att tänka kritiskt om vad som helst, utan krav på att det är rotat i verkligheten. Om elever inte lär sig förvärva och värdera kunskap är det omöjligt att lära dem skilja sanning från osanning.

¹ En skola som använder metoder från det privata näringslivet för att bli mer effektiv.

Finn (2018) betonar också att det är genom delad kunskap vi bygger ett gemensamt samhälle, med gemensamma principer och värderingar. Han citerar Hirsch (2018) som skriver om hur okunskap är den största bristen i amerikansk skola och hur kunskap som var självklar för ett årtionde sen inte längre lärs ut i skolan. Finn (2018) fortsätter sedan med att citera en annan forskare, Willingham (2018) och hur han menar att det är omöjligt att lära ut kritiskt tänkande på ett abstrakt sätt. Det måste finnas information, fakta, att tänka på när vi ska tänka kritiskt. Även hur vi tänker kritiskt är olika från fält till fält, i till exempel naturkunskap tänker vi inte på samma sätt som i historia, och därför är kritiskt tänkande nära knutet till kunskap.

Det andra sättet undervisning i kritiskt tänkande kan slå fel grundar sig i det postmodernistiska inflytandet över skolan. Finn (2018) definierar postmodernism som en motreaktion mot det vetenskapliga tänket som länge har regerat i skolan. Postmodernismen innebär istället att vi förstår att verkligheten inte bara speglas i vår förståelse av den, men också skapas när individen försöker förstå sin egen verklighet. Tolkningen är alltså allt och verkligheten kommer endast från vår tolkning av världen och vad den innebär för oss. Detta menar Finn (2018) förstärks i våra skolor där elever inte får lära sig söka fakta utifrån originaltexter, utan istället får ta ställning till vad de tycker om något och blir pressade att tänka ur ett presentistiskt perspektiv² istället för att försöka ta reda på varför något skedde ur dåtidens perspektiv.

Finn (2018) har några lösningar på problemet, dock menar han att det är många som fortfarande är för att ha ett stort fokus på kritiskt tänkande i skolan, medan de som förespråkar mindre kritiskt tänkande och mer fokus på faktisk kunskap inte är lika många. Han menar att statliga riktlinjer hade hjälpt men det som hade hjälpt allra mest är om föräldrar väljer skolor som fokuserar på att faktiskt lära ut fakta och inte bara kritiskt tänkande. En del av den lösningen är att underlätta för fler sådana skolor att startas. Detta kommer kanske inte att lösa problemet i roten men det är en behandling av symtomen.

4.8 "Fighting Fake News and Post-Truth Politics with Behavioral Science: The Pro-Truth Pledge"

Tsipursky, Votta och Roose (2018) konstaterar i artikeln "Fighting Fake news and Post-Truth Politics with Behavioral Science" att det sker en omvandling när det kommer till "sanning" i

² Tolkningen av dåtiden ur nutidens perspektiv.

demokratier världen över och speciellt inom det politiska fältet. Eftersom att det globala samfundet skadas av det inflytande desinformation kan ha, utvecklade en grupp psykologer en "Pro-Truth Pledge (PTP)" för att adressera problemet. Denna PTP eller sanningslöfte innehåller tolv handlingsätt som enligt forskning korrelerar med så kallat sanningsenligt beteende. Två studier gjorda på personer som skrivit på löftet visar goda resultat för att få privatpersoner att minska sin delning av desinformation i sociala medier.

Att gå med på PTP innebär att följa tolv handlingsätt som är till för att motarbeta ett antal kognitiva bias, varav ett är "confirmation biases", och för att få deltagarna göra mer välinformerade bedömningar av hur verkligheten är beskaffad. PTP innebär sammanfattningsvis att deltagarna på sociala medier enbart skulle dela det som är sant, verifiera information innan de accepterar den för sann, inte utelämna delar som de inte håller med om, öppet dela sina källor korrekt och tydliggöra vad som är åsikt och vad som är fakta. PTP innebär också att deltagarna skulle hedra det som är sant och andra som delar tillförlitlig information även om de är motståndare, omvärdera och ta tillbaka den information som inte kan verifieras, försvara andra när de attackeras för att de delar tillförlitlig information och anpassa sina åsikter och handlingar utifrån tillförlitlig information. Främjandet av det som är sant ska göras genom att be andra dra tillbaka information som har motbevisats av pålitliga källor, informera sin närhet om opålitliga källor som används, erkänna experters utlåtande som mer sannolika när fakta är omtvistad och hedra de som drar tillbaka felaktiga uttalanden (Tsipursky m.fl., 2018).

Problem Tsipursky m.fl. (2018) pekar på är post-sanningspolitiska metoder som resulterar i att en ökad mängd lögnar och desinformation sprids i sociala medier och när individer blir påkomna med att ljuga går de till motattack istället för att erkänna sin lögn. Det forskarna ville motverka var kognitiva bias men också vissa andra problem som folks motivation till att vara ärliga eller oärliga. Anledningen till att människan deltar i och praktiserar oärligt beteende är ofta för egen vinnings skull.

Omges vi av personer som agerar oärligt är det mer troligt att vi själva agerar oärligt. Personer som agerar oärligt uppfattar också att andra i hög grad beter sig oärligt. Vår tendens att ljuga är starkt influerad av våra sociala nätverk, alltså är det viktigt att bemöta sociala normer när det kommer till dessa beteenden. Forskaren Ariely (Tsipursky m.fl., 2018) fastställer att det som avgör om vi ljugar är inte någon rationell kostnadsanalys utan istället flera "till synes irrationella psykologiska faktorer" (2018, s. 7) som knyter an till vår identitet

och grupptillhörighet. Det är alltså nödvändigt att integrera sanningsenligt beteende både i den egna identiteten och i grupptillhörigheten.

Sanningslöftet vände sig till de som ansåg sig själva vara ärliga och sanningsenliga personer. Syftet med PTP är att bryta underliggande mentala vanor av tankar och känslor som bidrar till vilseledande beteende. Genom att ta sig tid åt att granska information öppnas en möjlighet för granskning av de egna trosföreställningarna och perspektiven. Att få folk att pausa i tankarna och överväga vad det är för information som delas är bra för att det helt enkelt saktar ner dem, vilket korrelerar till att färre fel görs och att analytisk tänkande växer. Enligt forskning kan oärligt beteende undvikas genom påminnelser om att handla etiskt och att tydliggöra normer för sanningsenligt beteende. Vanliga medborgare sprider inte nödvändigtvis information medvetet och att dementera felaktiga uppgifter är svårt då en individ inte kommer acceptera det en expert säger om det inte är en person den känner tillit till (Tsipursky m.fl. 2018).

Ett problem med PTP är att det egentligen inte adresserar det underliggande problemet. Att stötta och öka systemet med fakta-kollande organisationer är en reaktion mot symtomet. Det som krävs är att få medborgare att bry sig om sanning, att känslomässigt investera i sanningsenligt beteende. Tsipursky m.fl. (2018) pekar också på ett behov av ökad mediekunskap hos medborgare. För att lösa problemen med att privata medborgare delar desinformation och att offentliga personer ägnar sig åt villfarelse för att vinna eller behålla makt behövs "techno-cognitive solutions" som kombinerar teknologi med psykologiska principer.

4.9 "Teaching Critical Thinking"

Bonn, Holmes & Wieman (2015) redogör i artikeln "Teaching critical thinking" för en studie där de undersöker hur kritiskt tänkande hos universitetsstudenter gynnas av rådgivning och feedback inom fysik, med stora kvantiteter av data. De menar dock att det inte räcker att studenter får lära sig hur de ska gå tillväga, utan att något mer behövs. De argumenterar för att det är av stor vikt att de får praktisera hur experter inom ett visst område samlar in kunskap och hur de resonerar kritiskt för att de själva ska lära sig tänka kritiskt. Det elever behöver är vägledning från en lärare och feedback på deras val och tillvägagångssätt. Genom detta lär de sig praktisera kritiskt tänkande, på det sätt som den fungerar inom deras disciplin (Bonn m.fl., 2015).

4.10 "Preparing Educational Leaders to Think Differently in Polarized, Post-Truth Times!"

Strom, Haas, Danzig, Martinez & McConnell (2018) redogör i sin artikel "Preparing Educational Leaders to Think Differently in Polarized, Post-Truth Times!" för sociala orättvisor i USA och hur etnicitet och kön är faktorer som påverkar social trygghet och inflytande i samhället. De skriver om hur vi bör tänka i en miljö som är påverkad av post-sanning, eftersom de anser att eran av post-sanning är ett hot mot det rationella tänkandet som grund för kunskap, vilket är något som tas för givet i västvärlden. Dock menar Strom m.fl. (2018) att det vetenskapliga rationella tänkandet har varit problematiskt för många människor genom historien. Detta på grund av att det utger sig för att vara universellt och transparent samtidigt som det upprätthåller en så kallad euro-patriarkal världsbild. Strom m.fl. (2018) poängterar att eftersom vi ändå behöver göra upp med vårt rationella tänkande på grund av post-sanningssamhället, kan vi göra om det från grunden med hänsyn till den euro-patriarkala normen inom forskning. Denna världsbilden är den som vita män från västvärlden har. Denna världsbild präglar forskningen eftersom bakgrunden är dominant i forskningsvärlden.

För att problematisera vad som vanligen anses som sunt förnuft, att forskaren separerar sig från sin forskning, och för att belysa myten om den objektiva forskaren, presenteras ett set av aktiviteter en lärare kan ha med sina elever för att rama in forskningen i sin kontext. En sådan aktivitet innebär att studenter diskuterar tre olika fiktiva forskares arbeten utifrån vem forskaren är och hur det påverkar deras forskningsupplägg. De diskuterar även vad olika skildrare av narrativ skulle ha hittat utifrån sin forskning, om de exempelvis upprätthåller det dominanta narrativet eller inte. Det dominanta narrativet är enligt författarna vad som tidigare beskrevs som en viss grupp av människor som dominerar bland forskare, de vita männen från västvärlden. Vad som menas med att upprätthålla det dominanta narrativet innebär därför att göra sådana upptäckter som detta forskningsnarrativ också hade gjort. En fråga studenterna kan diskutera är till exempel, om forskning överhuvudtaget kan leda till universella slutsatser, eller om dessa slutsatser snarare är konstruerade med hjälp av och utifrån ens narrativ (Strom m.fl., 2018). På så sätt utforskar studenterna synsättet "from nowhere to everywhere". Detta innebär att en forskning kan komma från ingenstans, vilket

den menas göra när den inte redovisas utifrån sin kontext, och samtidigt berätta något om hur det förhåller sig på universell nivå.

Strom m.fl. (2018) fortsätter med att skriva om varför fakta har blivit mindre relevant när det kommer till politiska frågor i USA. Folk har i regel inte lärt sig mer än deduktiv och induktiv slutledning när det kommer till argumentationsanalys i den amerikanska skolan, vilket gör att de saknar förmågan att granska retorik.

4.11 "The Influence of Emotions on Beliefs"

Frijda, Manstead & Bem (2010) redogör i kapitlet "The influence of emotions on beliefs" ur boken *Emotions and beliefs: How feelings influence thoughts* hur känsloteori har förändrats drastiskt de senaste tre årtiondena, vilket är till stor del på grund av ett större intresse av kognition i känslor och hur det påverkar känslor. Kognitiv emotionsteori har startats och utvecklats och i denna teori är det trosföreställningar som är grunden till känslor. Detta är något som betonas mycket i vad som kallas "appraisal theory". I "appraisal theory" menar Frijda m.fl. (2010) att känslor är ett resultat av hur individen tror att världen är, vad som orsakar händelser och vilka konsekvenser som individen tror händelser har.

Trosföreställningar är därför sedda som en av de stora bestämmande faktorerna av känslor och motsatsen har fått väldigt lite uppmärksamhet, något som författarna menar är konstigt eftersom tanken att trosföreställningar bland annat har grund i känslor inte är svår att tänka sig. Känslor kan dock influera innehållet och styrkan i trosföreställningarna, och hur villig personen är att överge eller ändra trosföreställningarna. Känslor definierades av Spinoza som "tillstånd som gör sinnet mer mottagligt för något istället för något annat" (Frijda m.fl., 2010, s. 1). Den påverkan känslor har på trosföreställningar skulle kunna ses som sättet känslor påverkar människan. Trosföreställningar som är drivna av känslor gör människor benägna att agera eller acceptera någon annans handlingar i politiska kontexter. Aristoteles (Frijda m.fl., 2010) menar att känslor är nödvändiga för att övertala någon att bilda ett omdöme av något och talare kan genom känslor av sorg eller glädje få med sig en publik.

Författarna fortsätter med att beskriva det historiska narrativet om känslor, att känslor väldigt länge har spelat en central roll i trosföreställningar, ända sedan de antika grekerna. Denna uppfattning finns fortfarande kvar idag i till exempel tron att om någon möter sin rädsla kan den sedan släppa trosföreställningarna som just rädsorna har skapat. I de allra flesta diskussioner har antagandet att känslor förvränger trosföreställningar funnits, och för

vissa, till exempel Kant (Frijda m.fl., 2010), var känslor en sjukdom i förnuftet på grund av just denna påverkan.

Frijda m.fl. (2010) menar att det är troligt att känslor har en roll i att påverka trosföreställningar, något som understryks av hur svårt det är att få någon att ändra uppfattning genom att bara presentera fakta. Detta blir ännu tydligare när det är något personen känner starkt för. Detta är något som är centralt, menar författarna, i hur människors känslor och trosföreställningar fungerar. Känslornas roll ses som en administrering av handling och att det är känslor som får oss att handla, inte trosföreställningen i sig. Kopplingen till handling är inte lika stark till andra mentala tillstånd, som till exempel trosföreställningar, dock är kopplingen till trosföreställningar starkare än kopplingen till kunskap. Skillnaden mellan kunskap och trosföreställning, menar författaren, är att kunskap är objektiv sanning, inte bara tro. Trosföreställningar ger mer incitament till handling än kunskap eftersom tro redan innebär en risk och en beredskap att agera. I kontrast till detta är kunskap inte en risk eftersom den är objektiv och därför något som de allra flesta förmodligen håller med om. Detta belyser hur känslors påverkan på trosföreställningar inte bara är litterärt intressant, men också viktig att förstå för att kunna förstå mänsklig handling. Frijda m.fl. (2010) menar att deltagande i politiskt våld eller stöd av våldsamma grupper eller partier genom sin röst, ekonomi eller känslor förstärks av i vilken grad vi tror på tillstånd i världen som kräver detta våld. I vilken utsträckning vi tror på tillstånden och hur starkt beror på våra känslor vilket innebär att om vi ska förstå sociala och politiska händelser måste vi undersöka känslor.

Frijda m.fl. (2010) menar att på grund av detta finns det goda skäl att tro att känslor påverkar trosföreställningar och därför är det också viktigt att undersöka det. De börjar med att påpeka att om vi ska undersöka detta måste vi kunna hålla isär emotioner och trosföreställningar, något som kan bli problematiskt eftersom båda delar är mentala tillstånd. Det finns dock inte mycket forskning på detta, fortsätter författarna, utan allra mest forskning på det omvända, hur trosföreställningar påverkar känslor. Det enda vi kan anta är att känslor faktiskt har en påverkan, men i vilken grad eller hur detta går till vet vi inte.

4.12 "Kritisk självreflektion i komplexa frågor: Att hjälpa studenterna ta makten över sitt tänkande"

Söderberg (2017) diskuterar i artikeln "Kritisk självreflektion i komplexa frågor: Att hjälpa studenterna ta makten över sitt tänkande" kritisk självreflektion som en viktig komponent för det kritiska tänkandet. Hon belyser vikten av det i ett exempel från hennes liv när det var tal om att sätta upp vindkraftverk i det lilla samhälle hon var uppväxt i. Istället för att ta del av och värdera för- och nackdelar med projektet så var hon negativt inställd till det från början och övervärderade därmed de motargument som fanns, samt nedvärderade de argument som fanns för. Söderberg (2017) menar på att det är ett exempel på ett not in my backyard-argument (förkortat NIMBY). När hon insåg detta kunde hon se fördelarna med projektet mer nyanserat och klart. En viktig lärdom att ta med från detta förutom att känslor och intressen påverkar ens tänkande, menar Söderberg (2017), är att vi kan ta makten över vårt resonering när tänkandet synliggörs.

Söderberg (2017) skriver främst om tre problem kopplade till kritiskt tänkande idag. Det första är att det är svårt att tänka rationellt kring kunskap som är komplex, vilket finns idag, inte minst klimat- eller hållbarhetsfrågor. Det andra problemet hon lyfter är "the backfire effekt", vilken innebär att vi inte tänker rationellt när vi blir motbevisade i frågor kopplade till våra värderingar. Istället håller vi hårdare i våra falska sanningspåståenden. Det tredje är att det finns ett glapp mellan kunskap som pekar på vad vi bör göra och hur vi faktiskt handlar.

Ett sätt att ta sig an dessa problem är att synliggöra vad det är som får oss att komma fram till våra slutsatser, menar Söderberg (2017). Vi kan visserligen inte titta in i vår hjärna för att se hur vi tänker, men med antagandet att vi tänker med hjälp av språket kan vi öva på att se vårt tänkande. Detta kan vi göra i den bemärkelsen att vi kan se hur det kommer till uttryck i språket, till exempel i våra argumentationer eller resonemang. Då vi inte är vana att analysera hur vi tänker samt saknar vokabulär för detta, så kan vi få pedagogisk hjälp av det som kallas för toposläran.

Toposläran handlar om att de tankestrukturer vi använder för att överväga mellan olika alternativ, eller det som ger mening till olika resonemang, är förhandlingar mellan topos (Söderberg, 2017). De olika saker som ger mening åt våra resonemang kan till exempel vara våra försanthållanden, olika värden vi håller, analogier eller orsakssamband. Hon menar att det inte går att resonera utan topos eftersom vi måste skapa mening för att resonera. Men det sätt som vi skapar mening, det vill säga det eller de topos vi nyttjar, påverkar vilka slutsatser vi drar, hur vi tänker och agerar.

Söderberg (2017) menar att topos ofta används omedvetet och att de är svåra att se eftersom de framstår som normala. Genom att försöka urskilja och känna igen det topos vi använder, öva på att hitta resoneringsstrategier, prova att byta ut dessa mot andra och omvärdera så får vi en kritisk självreflektion. Detta är något som kan vara gynnsamt för det kritiska tänkandet i komplexa frågor. Toposläran ger oss vokabulär för tankestrukturer, menar Söderberg (2017), men hon säger också att den skiljer sig från de metoder som sammanfattas med CUDOS-normen då det är ett inifrånperspektiv. Kahan menar (Söderberg, 2017) att vi kan välja att låta vårt tänkande vara det som vetenskapen vet istället för den vi är med hjälp av toposläran. På så vis kan toposläran rädda identitetskänslan när vi överger värderingar eller försantaganden vi har av ideologiska eller kulturella skäl. Toposläran kan alltså låta oss vara kritiskt tänkande utan att det är på bekostnad av att vara den vi är.

4.13 "Kritiskt tänkande i klassrummet: En studie av didaktiska val och manifesterat kritiskt tänkande i samhällskunskaps- och filosofiundervisning"

Hjort (2014) skriver i sin avhandling "Kritiskt tänkande i klassrummet - En studie av didaktiska val och manifesterat kritiskt tänkande i samhällskunskaps- och filosofiundervisning" om kritiskt tänkande idag. Brookfield (Hjort, 2014, s. 20) anser att kritiskt tänkande främst handlar om att prova alternativa idéer och genom detta ifrågasätta ens egna uppfattningar eller ståndpunkter. Kritiskt tänkande är en aktivitet där både emotioner och rationalitet är viktiga faktorer och aktiviteten kan se olika ut beroende på kontext. Brookfield (Hjort, 2014, s. 20) har studerat framgångsfaktorer för kritiskt tänkande bland sina studenter och funnit att vad som fungerar väl är små aktivitetsgrupper där studenterna får lyssna på idéer utifrån olika synvinklar och att kritiskt tänkande är mest gynnsamt som en social aktivitet. Skälen är att det är enklare att få syn på våra motiv, våra förutfattade meningar samt vår världsbild när vi ställs mot andra studenters perspektiv. Han menar vidare att det är väldigt få som kan komma långt i detta arbete på egen hand, eftersom att det är svårt att identifiera eller synliggöra våra förklarande eller tolkande filter med hjälp av endast vårt eget förklarande eller tolkande filter. Detta sätt att lära sig kritiskt tänkande, genom ett tillhörande ämnesinnehåll som gör det relevant för eleverna, kallas för "Infusionsstrategin" (Hjort, 2014, s. 22).

Det finns andra metoder för att lära sig kritiskt tänkande, som att låta studenter utgå från olika idéer och sedan, utan instruktioner om hur, diskutera dessa idéers rimlighet (Hjort

2014). Dock så har den tidigare nämnda metoden betydande större effekt menar Marine & Halpern (Hjort, 2014, s. 22). Angeli och Velanides (Hjort, 2014, s. 23) skriver att det som är framgångsrikt för att lära sig kritiskt tänkande är miljöer där studenter får lösa problem. Till följd av det kommer elever att konfronteras med sina egna idéer och trosuppfattningar och hamna i förvirring. Sedan är det lärarens ansvar att stötta, vägleda och utmana eleverna när de analyserar sitt eget tänkande och försöker lösa problemen som de ställs inför.

Hjort (2014, s. 109) studerade hur kritiskt tänkande manifesterades i klassrummet på gymnasieskolor i Sverige, något som visade påverkas av många skilda faktorer. Den dominerande forskningsbilden som pekar på individens färdigheter och rationell slutledning kunde inte bekräftas (s. 109). Det som påverkade hur starkt kritiskt tänkande kom till uttryck hos eleverna var känslomässiga faktorer. En faktor var vilket ämne som diskuteras och hur engagerad eleven känner sig i ämnet. En andra faktor var hur trygg eleven känner sig i klassrummet med sina kamrater, sin lärare och själva ämnet (Hjort, 2014, s. 109). Vad det gäller att skapa utrymme för kritiskt tänkande så var det i Hjorts (2014, s. 110-111) studie ett dilemma läraren ställs inför eftersom en liten grupp av klassen verkade gynnas av det utrymme som fanns. Detta gjorde att de gynnade eleverna kunde manifesteras kritiskt tänkande, dock eventuellt på bekostnad av de andra i klassens kritiska tänkande. När de provade en liknande övning i halvklass kunde resten av eleverna plötsligt få utrymme att diskutera kritiskt och detta skapade bättre förutsättningar för eleverna som var där då (Hjort, 2014, s. 111).

Ett annat resultat av studien (Hjort, 2014, s. 112) var att när en lärare problematiserade en viss fråga var det ibland vissa elever som inte kunde diskutera kritiskt då de verkade provocerade av innehållet. En fråga som uppkommer i samband med detta blir då om vissa kontroversiella ämnen bör undvikas eftersom vissa elever inte kan distansera sig från dem alternativt att det snarare handlar om att läraren bör lägga tid på att tydliggöra att hen inte vinklar innehåll eller håller sig partisk i sin undervisning (Hjort, 2014, s. 112).

Ett annat område med utmaningar, menar Hjort (2014, s. 111) utifrån sin studie, är att uppmuntra eleverna till självständigt tänkande och utvecklande av egna idéer. Då det är eftersträvansvärt behövs det samtidigt styras, för att ge eleverna riktning och struktur för att det inte ska bli "flummigt". Utmaningen består av att stötta och visa på kvalitet i elevernas utsagor utan att avskräcka dem för att de känner att deras resonemang inte håller. Hjort (2014, s. 114) visar på att strukturen för undervisning är ytterligare en viktig faktor för kritiskt

tänkande. För att fri diskussion mellan elever ska bli gynnsam behöver läraren hjälpa eleverna med fokus, precision och relevans. Fokus ligger på att det finns en tydlig riktning i diskussionen, relevans om att det som sägs knyts an till det övriga samt precision, alltså att det är tydligt vad som avses (Hjort, 2014, s. 114).

5. Diskussion

5.1 Metoddiskussion

De sökord som användes genererade mycket spridda resultat där majoriteten sorterades bort utifrån parametrar som relevans, peer-review och ursprungsland. En övervägande del av sökträffarna handlade om post-sanning kopplat till kultur, politik, samhälle eller media och var från andra ursprungsländer än Sverige. Därefter har litteraturen bearbetats och relevant innehåll sammanfattats. Fördelaktigt för arbetet har varit litteraturens aktualitet, då vi har strävat efter att ge en representativ uppfattning om det aktuella kunskapsläget. Svårigheter med litteraturen var att dess överförbarhet till svenska förhållanden varierar i hög grad. Detta har vi varit medvetna om under arbetets gång. Vissa analyser av politiska och samhällsliga fenomen i exempelvis USA kan inte nödvändigtvis översättas till svensk kontext, svensk skola och svenska förutsättningar. Däremot har det, i litteraturen, också funnits redogörelser för globala företeelser som är ytterst fruktbara inom en svensk kontext.

Ytterligare en aspekt att diskutera är litteraturens vetenskapliga tillförlitlighet. Viss del av litteraturen kan anses vara tendentiös. Där delges ett generellt intryck av att litteraturen syftar på en specifik grupp i samhället som har vissa typer av åsikter. Dessa åsikter beskrivs som Trump- och Brexit-vänliga, rasism, främlingsfientlighet och sexism. Tilltalet i viss del av litteraturen implicerar att det är dessa, och enbart dessa åsikter, som är rotade i känslor och ska "botas" med kritiskt tänkande eller något likvärdigt. De flesta har dragit slutsatsen att post-sanning göder polarisering men visar då bara på polarisering åt ett håll. Detta skulle kunna försvaga litteraturens trovärdighet.

5.2 Resultatdiskussion

I ämnesplanen för filosofi står följande: "Eleverna ska ges möjlighet att utveckla redskap för att analysera och värdera information och därmed utveckla ett kritiskt och självständigt tänkande samt förmåga till personliga ställningstaganden grundade på genomtänkta

argument" (Skolverket, 2011, s. 1). Detta uppmuntras inte i en post-sanningsregim där känslor har större inflytande än fakta över våra sanningspåståenden. Post-sanningsfenomenet är något som samtliga författare anser är problematiskt.

Frijda m.fl. (2010) skriver om att relationen mellan känslor och trosföreställningar inte är enkelriktad. Att trosföreställningar ger upphov till känslor som i sin tur leder till handling är relativt vedertaget, men de anser även att det omvända förhållandet gäller, det vill säga att känslor kan ge upphov till trosföreställningar. Det talas fortfarande om att till exempel en rädsla ger upphov till en trosföreställning och om vi sedan möter och övervinner denna rädsla så upphävs trosföreställningen. Just detta har dock inte fått mycket utrymme i forskningen de senaste decennierna och det är därför svårt att säga i vilken grad eller exakt *hur* känslor påverkar trosföreställningar (Frijda m.fl. 2010). Flera författare pekar på att känslor faktiskt är en del av det rationella tänkandet, men i exakt vilken utsträckning är oklart. Zembylas (2019) hävdar att vi inte ska måla upp en dikotomi mellan känslor och rationalitet. Howell (2017) menar, likt Zembylas, att vi behöver se potentialen i känslor som en väg till förnuft. Hon pekar på fiktion som ett relevant verktyg för att binda människor samman och se saker ur andras perspektiv.

Något som flera av författarna har etablerat är att kritiskt tänkande i nuläget inte är tillräckligt verktyg för att upplösa och förebygga post-sanningsproblematiken. Howell (2016) menar att egenskaper som öppenhet och självgranskning behövs som komplement till kritiskt tänkande för att det ska fylla sin funktion. Även Söderberg (2017) menar att kritiskt tänkande och vad CUDOS-normen tillför, det vill säga det vetenskapliga förhållningssättet, inte är tillräckligt för att hantera komplexa frågor. Hon belyser svårigheterna i att försöka få någon annan att ändra sin uppfattning. Om det skulle göras med motargument och fakta, menar hon att det är hög risk att det får motsatt effekt och personen håller ännu hårdare om sina trosföreställningar, alltså "the backfire effect". Det som kan användas för att bemöta detta enligt Söderberg (2017) är toposläran. Dock är inte heller den helt oproblematiserad, på grund av två aspekter, den ena är att även om Söderberg (2017) presenterar toposläran och den i teorin verkar väldigt övertygande presenterar hon inga konkreta verktyg för hur elever bör gå tillväga när de försöker synliggöra sina tankestrukturer. Den andra aspekten är att hennes text riktar sig mot universitetsstudenter och inte gymnasieelever, och därför är det inte tydligt om det skulle kunna gå att applicera på gymnasial nivå.

Det som Söderberg (2017) försöker göra med toposläran är att distansera elever från sina ståndpunkter och underlätta för eleverna att ändra dem utan att det går ut över identitetskänslan. Zembylas (2019) försöker också lämna identitetskänslan intakt men gör det istället genom att möta elevernas känslor med hjälp av strategisk empati. Inte heller här finns några tydliga verktyg för hur lärare ska gå tillväga när de gör detta. En problematik han själv tar upp i sin artikel är att andra elever kan uppleva att läraren håller med om vissa påståenden som kan vara stötande för dem. Hans lösning på detta är att lärare måste vara finkänsliga och vaksamma men utvecklar inte hur det skulle gå till.

Hjort (2014) skriver också om elevers känslor och hur det kan påverka i klassrummet, men fokuserar på relationen till kritiskt tänkande i skolan och hur vi ska hjälpa elever att utveckla det. Som han tar upp i sin artikel är vägen dit genom social aktivitet med läraren som stöttning. Detta behöver ske i mindre grupper för att alla elever ska kunna ta del av diskussionen istället för enbart en mindre grupp av helklassen. En annan aspekt är elevers trygghet och engagemang, ju tryggare och mer engagerade elever känner sig desto bättre verkar de prestera i att tänka kritiskt. Svårigheter Hjort inte tar upp är att det är problem med att engagera alla elever i ett och samma ämne. Läraren måste då antingen välja ett ämne som engagerar majoriteten men tappar vissa, eller alltid byta ämne med risk för att mista engagemang från en stor del av gruppen. En annan svårighet är att alltid ta i beaktande om elever känner sig trygga eller inte. Ska lärare alltid undvika ämnen som eventuellt kan få en elev att känna sig otrygg eller ha med kontroversiella ämnen i diskussionen med risk för att visa elever kommer känna sig otrygga? Något annat som kan få elever att känna sig otrygga är hur debattklimatet har skiftat, vilket både Howell (2017) och Risén (2017) tar upp. I ett post-sanningssamhälle blir motargument ofta personangrepp eller upplevs som personangrepp på grund av att argumenten är så hårt knutna till känslor. Howell (2017) menar att det är lärarens roll att försöka få eleverna att förstå vad som är personangrepp och inte och att genom kritiskt tänkande känna igen retoriska knep. Någon som även belyser vikten av att kunna granska retorik är Strom m.fl. (2018). Induktiv och deduktiv slutledning räcker inte när motståndaren använder sig av retorik som elever inte kan granska.

En av de största bidragande faktorerna till post-sanningssamhället som presenteras i många av artiklarna verkar dock vara sociala mediers inflytande på dagens samhälle genom till exempel ekokammare, algoritmer och falska nyheter (Howell, 2017; Harsin, 2015; Peters, 2017; Risén, 2017). De betonar lite olika aspekter av mediers inflytande. Peters (2017)

fokuserar på att falsk information sprids medan Harsin (2015) och Risén (2017) menar att tempot falska nyheter sprids i är problemet, detta eftersom sociala medier nu är vår främsta nyhetskälla. Howell (2017) hävdar att våra ekokammare är det största problemet eftersom vi främst har tillgång till informationen som ekar tillbaka våra egna åsikter.

Även här har skribenterna lite olika förslag på vad vi kan göra för att motverka det. Dels måste vi bli medvetna om vår ekokammare och hur valen vi gör förstärker den och dels inse att även när vi söker fakta för andra ståndpunkter än vår egen, görs det fortfarande i vår ekokammare (Howell, 2017). Tsipursky m.fl. (2018) och Finn (2018) tar upp vikten av mediekunskap i skolan som ett sätt att förbereda elever på en digitaliserad värld. Zembylas (2019) menar dock att mediekunskap inte räcker, eftersom post-sanningsproblematiken inte är ett epistemologiskt problem, utan ett ontologiskt. Det är alltså inte att ta reda på vad som faktiskt är sant som är problemet, utan att samhällets bild av vad som är sant har förändrats. Tsipursky m.fl. (2018) har liknande tankar och menar att vår relation till sanning behöver förändras, individer måste känslomässigt investera i sanning och se sig själva som ärliga personer. Ärliga personer kommer att söka sig till andra ärliga personer och därmed bildas en gruppidentitet kring vikten av sanning. Detta reproducerar och förstärker ett sanningsenligt beteende som gör individer mer benägna att dubbelkolla allt de delar på sociala medier. För att koppla det till en skolkontext, kan lärare i klassrummet belysa bilden av att sanning är viktigt vilket i sin tur ger elever förutsättningar för känslomässiga investeringar. Detta kan i sin tur motverka den design av post-sanningsregimer som Harsin (2015) tar upp, nämligen acceptans av svårigheten i att verifiera sanningspåståenden. Denna motverkan sker genom att elever känslomässigt investerar i sanning och därför investerar i att det finns en sanning.

6. Slutsats & Vidare Forskning

Slutsatser vi kan dra utifrån denna diskussion är spridda. Något som framgår är att känslor har och bör ha en viktig roll i vårt kritiska tänkande, exakt vilken roll är inte lika tydligt. Den roll känslor inte ska ha är tydligare. Känslor bör inte hindra oss från att vara mottagliga för fakta, eller hindra oss från att överge vår ståndpunkt om vi blir motbevisade. De bör inte heller knyta våra trosföreställningar allt för starkt till vår identitet utan att vi är medvetna om det.

Hur vi undviker att känslor används som evidens för sanningspåståenden i den utsträckning de gör i post-sanningssamhället är genom att bemöta och förebygga fenomenet. Hur vi kan göra detta är genom de strategier som presenteras ovan i diskussionen, dock framgår det inte exakt hur de bör tillämpas eller vilket resultat det ger. Majoriteten av strategierna pekar på nya förhållningssätt istället för praktiska övningar och det traditionella kritiska tänkandet. En gynnsam aspekt utifrån dessa förhållningssätt verkar vara att få eleverna själva att investera i sanning och premiera ärligt beteende. En annan aspekt är att detta förhållningssätt använder elevers känslor istället för att försöka stänga dem ute. Lärare inom filosofi kan utgå från detta förhållningssätt eftersom ett av de traditionella områdena inom filosofin är just sanning, och därigenom ge elever möjlighet att känslomässigt investera i sanning.

En av faktorerna inom post-sanningssamhället är samhällliga strukturella förändringar inom till exempel media. Därmed är det osäkert om skolan genom enbart någon form av kritiskt tänkande kan lösa problemet i grunden. Skolan kommer alltid att vara en produkt av samhället och om berättigandet av sanningspåståenden skiftar i samhället gör det också det i skolan. Därför behövs främst förändringar på samhälllig nivå även om ett nytt förhållningssätt i skolan kan bidra till förändringen.

I botten av diskussion och slutsats finner vi därmed ytterligare frågor som behöver besvaras av vidare eller befintlig forskning. Många strategier i litteraturen har potential men behöver ytterligare forskning för att eventuellt vara användbara. Exempel på detta är "strategisk empati" och toposläran som med vidare forskning skulle kunna användas för att reglera känslornas roll i berättigande av sanning.

En annan fråga vi ställer oss är hur förhållandet mellan känslor och trosföreställningar egentligen ser ut. Att känslor har en viktig roll när det kommer till våra trosföreställningar pekar flera artiklar i litteraturen på, men exakt hur de står i relation till varandra är oklart. Detta har inte varit vår primära problemformulering och därför kan det finnas befintlig forskning. Ytterligare en aspekt som litteraturen redogör för är vikten av att kunna revidera sina åsikter och trosföreställningar utifrån ny information. Om det är så att åsikter och trosföreställningar vi känner starkt inför också knyter an till vår identitet, framstår akten att byta åsikt som en komplicerad process. Frågorna som då uppstår är om detta är en förmåga människan har, kan träna upp och hur det i så fall skulle gå till.

Sammanfattningsvis finns det många frågor som behöver få svar innan de olika strategierna kan appliceras i en klassrumskontext för att bemöta och förebygga post-sanningssamhället. På grund av de många olika lösningarna som litteraturen pekar på finns det goda skäl för forskare att undersöka hur de olika strategierna fungerar i kombination med varandra, i olika konstellationer, och även hur de behöver revideras och omstruktureras för att bli fruktbara.

7. Referenslista

- Bonn, D. A., Holmes, N. G., & Wieman, C. E. (2015). Teaching Critical Thinking. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 112(36), 11199-11204. doi: 10.1073/pnas.1505329112
- Bowell, T. (2017). Response to the Editorial 'Education in a Post-Truth World'. *Educational Philosophy and Theory*, 49(6), 582-585. doi: 10.1080/00131857.2017.1288805
- Finn, C. (2018). Brushing Up on "Truth Decay": Separating Fact from Fiction is an Elementary Skill. So why don't we teach it in elementary school? *Hoover Digest*, 69(3).
- Frijda, N., Manstead, A., & Bem, S. (2010). *Emotions and Beliefs: How Feelings Influence Thoughts* (s. 1-9). Cambridge: Cambridge University Press.
- Harsin, J. (2015). Regimes of Posttruth, Postpolitics, and Attention Economies. *Communication, Culture & Critique*, 8(2), 327-333. doi: 10.1111/cccr.12097
- Hjort, S. (2014). *Kritiskt tänkande i klassrummet: En studie av didaktiska val och manifesterat kritiskt tänkande i samhällskunskaps- och filosofiundervisning* (Licentiatavhandling, Linköping Studies in Pedagogic Practices, 23). Linköping: Institutionen för beteendevetenskap och lärande, Linköpings universitet. Hämtad från: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:768595/FULLTEXT01.pdf>
- Peters, M. (2017). Education In a Post-Truth World. *Educational Philosophy and Theory*, 49(6), 563-566. doi: 10.1080/00131857.2016.1264114
- Risén, R. (2017). *Vem vet bäst i en postsanningsvärld?* (Kandidatuppsats). Lund: Sociologiska institutionen, Lunds Universitet. Hämtad från: <http://lup.lub.lu.se/student-papers/record/8912684/file/8912695.pdf>
- Skolverket. (2011). *Läroplan för gymnasieskolan*. Hämtad från: <https://www.skolverket.se/undervisning/gymnasieskolan/laroplan-program-och-amnen-i-gymnasieskolan>
- Strom, K., Haas, E., Danzig, A., Martinez, E., & Mcconnell, K. (2018). Preparing Educational Leaders to Think Differently in Polarized, Post-Truth Times. *The Educational Forum*, 82(3), 259-277. doi: 10.1080/00131725.2018.1458361
- Söderberg, M. (2017). Kritisk självreflektion i komplexa frågor: Att hjälpa studenterna att ta makten över sitt tänkande. *Högre utbildning*, 7(2),

Tsipursky, G., Votta, F., & Roose, K. (2018). Fighting Fake News and Post-Truth Politics with Behavioral Science: The Pro-Truth Pledge. *Behavior and Social Issues*, 27(1), 47-70. doi: 10.5210/bsi.v27i0.9127

Zembylas, M. (2019). The Affective Grounding of Post-Truth: Pedagogical Risks and Transformative Possibilities in Countering Post-Truth Claims. *Pedagogy, Culture and Society*, 1-16. doi: 10.1080/14681366.2019.1598476